

Nr 14

Utlåtande i anledning av väckta motioner om beredande av ersättning åt ägare av marker, som översvämmas eller besväras av vatten från högre belägna markområden, m. m.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 160 i första kammaren av herr *Nilsson, Bror, m. fl.* samt nr 464 i andra kammaren av herrar *Larsson i Luttra* och *Jönsson i Rosshol.*

I motionerna, som är likalydande, hemställes, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådan ändring i vattenlagen och grunderna för statsbidrags utgående att ägare av marker som översvämmas eller besväras av vatten från andras högre belägna markområden må kunna tillerkännas såväl skadeersättning som hjälp till vattnets avlägsnande genom förstoring av avlopp eller på annat sätt».

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver yttranden inhämtats från vattenöverdomstolen, kammarkollegiet och lantbruksstyrelsen, varjämte på begäran av utskottet yttrande avgivits av Riksförbundet Landsbygdens folk.

Gällande bestämmelser

Reglerna om torrläggning av mark genom dikning, vattenavledning eller invallning återfinnes i 7 kap. vattenlagen.

I fråga om **d i k n i n g** gäller att envar får upptaga dike på sin mark och har rätt att om så erfordras fortsätta dikningen över annans mark eller leda vattnet till annans dike; den dikande är därvid skyldig att enligt särskilda regler ersätta skada och intrång, som vållas annan, och att delta i kostnaderna för fördjupning m. m. av annans dike (1 och 2 §§). Är dike, som någon vill upptaga, till båtnad jämväl för annans mark är denne skyldig att delta i dikningen (20 §). Vållas av dikning olägenhet för nedanför liggande mark, dit vattnet ledes, och kan sådan olägenhet avhjälpas genom dikning, åligger det den dikande att åt dikningen ge den utsträckning och omfattning i övrigt som kräves för olägenhetens avhjälpande; finnes kostnaden för olägenhetens avhjälpande avsevärt större än det belopp, vartill olägenheten kan skattas, är den dikande berättigad att i stället lämna ersättning för skadan (3 §).

Beträffande vattenavledning, varmed förstås sänkning eller uttappning av sjö eller annan vattensamling, fördjupande, utvidgning eller rätning av älv, å eller annat vattendrag eller annan avledning av vatten därifrån i syfte att torrlägga mark, gäller i huvudsak vad som stadgas om dikning samt därjämte vissa särskilda bestämmelser (37 §). Sålunda är bland annat föreskrivet, att vattenavledning ej är tillåten utan att nyttan av företaget efter avdrag av kostnaden finnes överstiga skadan och intrånget å annans egendom, därvid skadan och intrånget i vissa fall beräknas dubbelt (38 §). Med vattenavledning jämställs avdikning av kärr, mosse eller annan dylik vattendränkt mark, om till följd av dikningen kan vållas märkbar inverkan å vattenförhållandena i vattendrag, sjö eller annan vattensamling (35 §).

För dikning på egen mark erfordras ej någon föregående prövning av företaget. Vill någon däremot uppta dike på annans mark eller leda vatten till annans dike eller skall två eller flera med skilda andelar ta del i dikningen, då skall, där ej överenskommelse träffas, före arbetets påbörjande genom syneförrättning enligt 10 kap. vattenlagen prövas, hur och på vilka villkor arbetet må göras (36 §). Beträffande vattenavledning gäller motsvarande regel i händelse sannolika skäl föreligger, att allmän eller enskild rätt förnärmast genom företaget, eller om två eller flera med skilda andelar skall ta del i företaget; i vissa fall må dock prövningen ske vid vattendomstol, varjämte i viss utsträckning givits föreskrift om att synemäns utlåtande skall underställas vattendomstolens prövning (45 §).

I fråga om rättskraften av synemäns utlåtande och vattendomstols lagakraftägande beslut rörande företag enligt 7 kap. vattenlagen gäller enligt 57 § i samma kapitel viss inskränkning så till vida att om skada eller intrång vållas, som icke förutsetts av synemän eller domstol, äger den skadelidande påkalla ersättning eller, om skadan och intrånget är av betydelse, ändrade föreskrifter rörande skötseln av de för företaget gjorda anläggningarna och åtgärder till förebyggande eller minskande av skada eller intrång för framtiden. Talan skall dock väckas inom viss tid, som i utlåtandet eller beslutet må ha föreskrivits (minst fem högst tolv år från utgången av den för företagets fullbordande bestämda tiden).

Statsbidrag för torrläggning av mark må enligt 5 § kungl. kungörelsen den 30 juni 1939 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag (nr 431), sådant stadgandet lyder enligt kungl. kungörelse den 15 juni 1951 (nr 414), beviljas med belopp motsvarande 40 procent av den av lantbruksstyrelsen godkända kostnaden för arbetet, tegdikning eller dränering däri ej inräknad. Högre bidrag må beviljas, därest företaget på grund av planerad yttre rationalisering utföres på mera kostsam sätt än som eljest varit erforderligt eller en höjning av bidraget eljest anses skäligen på grund av särskilda omständigheter.

1942 års torrläggningssakkunniga

Frågor av sådan art som avses med motionerna har upptagits till behandling av 1942 års torrläggningssakkunniga i ett år 1944 avgivet betänkande med förslag angående den statsunderstödda torrläggningssammanslutningen (SOU 1944: 56 s. 77—81). I ett avsnitt betitlat »Understöd till avhjälpande av skador, förorsakade genom tilledande av vatten» uttalade de sakkunniga att vattenlagens regler i berörda avseenden inneslöte möjlighet att tillgodose den nedanför liggande bygdens intressen. De sakkunniga hävdade i detta sammanhang att synemän vid förrättning för torrläggningssammanslutning icke blott ägde befogenhet att oavsett yrkande av jordägare utsträcka undersökningarna till att omfatta ett bedömande av företagens verkningar på nedanför belägen mark utan även hade skyldighet att vidtaga sådana undersökningar. Å andra sidan framhölls att bestämmelserna till sitt innehåll vore sådana, att en sträng tillämpning av desamma i vad gällde mindre betydande företag — av flera i betänkandet redovisade skäl — knappast kunde vara önskvärd.

I fortsättningen diskuterade torrläggningssakkunniga olika sätt att komma till rätta med problemet men ansåg det ej vara möjligt att finna någon i allo tillfredsställande lösning. Såsom icke framkomlig avvisades utvägen att meddela föreskrifter om samtidig planläggning av alla torrläggningssammanslutningar inom ett vattendrags hela nederbördsområde eller om skyldighet för varje torrläggningssammanslutning att inbetala en efter areal eller båtnad beräknad avgift till en fond med ändamål att bestrida kostnader för skadeavhjälpande åtgärder. Angående en annan möjlighet, nämligen att stadga en allmän förpliktelse för torrläggningssammanslutningar att framdeles taga del i sådana torrläggningssammanslutningar längre ned i samma vattendrag, vilka hade till ändamål att avhjälpa olägenheter av ovanför utförda torrläggningar, uttalade de sakkunniga: »Denna förpliktelse faller inom ramen för den redan nu föreliggande skyldigheten att svara för oförutsedd skada. Vid förarbetena till vattenlagen uppställdes kravet att sistnämnda skyldighet måste vara begränsad till viss tid. Begränsningen ansågs vara en nödvändig följd ej allenast därav att den förpliktade hade en berättigad fordran att ej under all framtid vara utsatt för anspråk av dylik art utan ock av svårigheten att sedan någon tid förflutit efter det förändringarna i vattendraget vidtagits åvägabringa tillförlitlig utredning angående förhållandena dessförinnan och de orsaker som kunde ha medverkat till skadan. Dessa skäl torde gälla även i nu förevarande fall och stå i vägen för den framkastade lösningen.»

Torrläggningssakkunniga ansåg av anförda skäl annan utväg icke stå öppen än att bereda de skadelidande en förmånlig ställning med avseende på möjlighet till statsunderstöd för skadornas avhjälpande och tillade härutinnan: »På grund av svårigheten att samordna de statsunderstödda torrläggningssammanslutningarna så att utförandet av det ena icke vållar skada å det andra,

synes det också rimligt att, när skador genom tillledande av vatten kunna påvisas och ersättning ej erhålles av någon skadevällande, staten tar på sig en betydande del av kostnaderna för skadornas avhjälpande.» De sakkunniga förordade att i fråga om bidrag ur avdikningsanslaget företag av skadeavhjälpande karaktär skulle hänföras till en högre statsbidragsklass med möjlighet till bidrag intill hälften av kostnaderna. Även i övrigt rekommenderades en välvillig tillämpning av bidragsvillkoren för att de skadelidande icke skulle bli ohjälpta.

I proposition nr 122 till 1945 års riksdag angående den statsunderstödda torrlägningsverksamheten (s. 40) uttalade föredraganden, statsrådet Rubbestad, att han anslöte sig till de sakkunnigas förslag att bereda torrlägningsföretag av angiven karaktär en fördelaktig ställning i statsbidrags-hänseende, och han tillade att det enligt hans mening förtjänade tagas under övertvägande att åt de skadelidande jämväl bereda möjlighet till skälig gottgörelse av statsmedel för lidna förluster.

Genom kungl. kungörelse den 25 maj 1945 (nr 347) ändrades 5 § i förenämnda kungörelse den 30 juni 1939 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag därhän att bidrag i allmänhet skulle utgå med en tredjedel av den av lantbruksstyrelsen godkända kostnaden för arbetet men att i vissa fall, bland annat då företaget väsentligen hade till ändamål att avhjälpa skada, som förorsakades av att vatten tillreddes från andra torrlägningsområden, bidrag kunde beviljas till hälften av den godkända kostnaden.

Såsom ovan angivits gäller numera enligt kungörelse den 15 juni 1951 en enhetlig regel om att statsbidraget skall utgå med 40 procent av kostnaden, såvida icke särskilda skäl föreligger för högre bidrag.

Motioner vid 1954 års riksdag

I två vid 1954 års riksdag väckta, likalydande motioner, nämligen nr 232 i första kammaren av herrar *Björnberg* och *Lundqvist* samt nr 306 i andra kammaren av herrar *Svensson* i Krokstorp och *Eliasson* hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag snarast möjligt om ändring och komplettering av vattenlagen i olika hänseenden, angivna i sex med a)—f) betecknade stycken. Under b) och c) begärdes sålunda åtgärder i sådan riktning att dels vid utarbetandet av hushållsplaner i samband med vattenreglering eller vattenavledning resp. invallning dessa hushållsplaner prövades med hänsyn till vattenföringen inom hela det berörda nederbördsområdet, varvid särskild hänsyn borde tagas till att starka variationer med korta tidsintervaller undvekes, dels ock vid dikning, torrläggning av mark och vattenavledning dessa bedömdes icke enbart till nyttan och skadan utan även med hänsyn till relationen mellan nederbördsområdets storlek och där inom befintliga sjöar, som kunde verka utjämnande på vattenföringen.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 33, förklarade sig tredje lagutskottet på anförda skäl vilja i fråga om motionärernas yrkanden under b) och c) begränsa sig till att förorda en allsidig undersökning rörande olika torrlägningsföretags återverkningar i skilda hänseenden. Riksdagen anhöll därefter, i enlighet med utskottets hemställan, i skrivelse den 24 november 1954, nr 370, om dylik undersökning.

Yttrandena

Vattenöverdomstolen, kammarkollegiet och lantbruksstyrelsen, vilka till utskottet avgivit yttranden över nyssnämnda, vid 1954 års riksdag väckta motioner, har i olika avseenden hänvisat till de 1954 avgivna yttrandena och ifrågasatt lämpligheten av att i anledning av nu förevarande motioner vidtaga någon åtgärd.

Vattenöverdomstolen har vidare, efter att ha redogjort för vattenlagens regler i ämnet, anfört bland annat:

Såvitt *vattenöverdomstolen* — efter inhämtade upplysningar från Söderbygdens, Västerbygdens och Österbygdens vattendomstolars kanslier — kunnat utröna, synas frågor om tillämpning av bestämmelserna i 7 kap. 3 § vattenlagen icke ha varit under vattendomstols bedömande i mer än ett tiotal fall. Frågorna ha väckts i en del fall i form av besvär över avslutad syneförrättning och i andra fall efter stämning eller anmälan om oförutsedd skada efter vederbörande företags slutförande. Fyra av målen ha slutligen avgjorts av *vattenöverdomstolen*, medan de övriga icke torde ha fullföljts från vederbörande vattendomtol. Endast i tre av dessa mål har skyldighet ansetts föreligga att avhjälpa olägenhet för nedströms liggande marker. Att yrkande i sådant hänseende icke bifallits i de övriga målen har berott endast på bristande utredning om att vållande till skada föreläge.

Såsom motionärerna framhållit, uppkomma otvivelaktigt på detta rättsområde en del svårösta problem. Den inom *vattenöverdomstolen* företagna undersökningen har emellertid icke givit belägg för att ifrågavarande bestämmelser i vattenlagen i och för sig skulle anses otydliga och uppfattas olika vid de skilda vattendomstolarna.

Sedan *vattenöverdomstolen* därefter behandlat 1942 års torrlägnings-sakkunnigas betänkande samt hänvisat till vad som förekommit i anledning av de vid 1954 års riksdag väckta motionerna, har *domstolen* såsom sin mening uttalat, att det i varje fall icke innan resultatet av den av riksdagen 1954 begärda undersökningen föreläge kunde anses påkallat att i anledning av nu förevarande motioner föranstalta om utredning och förslag till ändring i vattenlagen.

Kammarkollegiet uppehåller sig inledningsvis vid reglerna om avdikning och vattenavledning i 7 kap. vattenlagen och fortsätter:

Av förarbetena till 3 § framgår att bestämmelserna däri ha avseende å det förstörande eller utvidgande diket, som erfordras för avhjälpan av olägenhet för nedanför liggande mark, dit vattnet ledes, och att mark, som har båtnad härav, skall ingå i dikningssamfälligheten. Någon skyldighet för de dikande föreligger däremot icke att företaga utvidgningar av avlopp

eller diken, som icke ha något omedelbart samband med det dike, man själv önskar upptaga.

De angivna principerna göra det möjligt att åstadkomma en sammanhängande avdikning inom ett avrinningsområde t. ex. från början av en dalgång och ned till avloppsvattendraget. Däremot finnas ej några bestämmelser för att komma till rätta med det av motionärerna påtalade, ej ovanliga fallet att genom den ökade avdikningen vattenavrinningen i ett vattendrag sker hastigare, så att längre ned belägna marker, som varit tillfredsställande torrlagda, vid snösmältning eller kraftigt regn med åtföljande häftigare flöden utsättas för översvämning eller skadlig höjning av vattenståndet, vilket förut icke förekommit i samma omfattning.

Gäller det däremot avdikning av kärr, mosse eller annan vattendränkt mark, som kan antagas medföra märkbar inverkan på vattenförhållandena i vattendrag, sjö eller annan vattensamling, tillämpas enligt 35 § reglerna för vattenavledning. För att ett vattenavledningsföretag skall få komma till stånd, fordras enligt 38 och 39 §§ vissa relationer mellan nyttan och skadan av företaget eller att det skall vara allmännyttigt och ej allmänskadligt. Härvid kan hänsyn tagas till skadeverkningarna av så kallad pådikning. I företaget kunna också ingå åtgärder till förebyggande av dylika skador, vilka eljest berättiga till skadeersättning. Av förarbetena till 35 § framgår att bestämmelserna i paragrafen föranletts av att avdikningen kan medföra ökning eller minskning i den totala tillrinningen till ett vattendrag medan man ej synes ha tänkt på det fallet att avrinningen kan medföra hastigare förändringar i vattenföringen vid oförändrad total vattenmängd. Lagtexten får dock anses täcka även det fallet.

De här angivna förhållandena skulle närmast kunna föranleda ett övervägande att utsträcka reglerna i 7 kap. 35 § vattenlagen att avse all dikning, men frågan härom synes böra betraktas även ur andra synvinklar, till vilka kollegiet återkommer efter att först ha behandlat frågan om större statsbidrag till företag, som ha till syfte att motverka följderna av pådikning på redan verkställda torrläggningar.

I sistnämnda fråga anför kollegiet, att det med hänsyn till att statsmakterna så sent som 1951 tagit ståndpunkt till grunderna för statsbidragens utnätande i och för sig kunde anses opåkallat att nu åter ompröva dessa grunder, men att om den av riksdagen 1954 begärda utredningen komme till stånd, statsbidragsfrågan torde kunna komma i annat läge.

Kammarkollegiet anför till sist:

Från naturskyddshåll har för kollegiet framhållits — förutom angelägenheten av att dikning, som kunde skada naturskyddsobjekt, begränsades — att en verkställd pådikning i sin tur leder till nya dikningsföretag med ytterligare avsänkning av grundvattennivån som följd, till dess det till slut visar sig att avdikningarna medför skadliga inverknings på grundvattennivån i en hel trakt med risker för otillräcklig vattentillgång, fara för vinderosion och jordens utarmning.

Det av motionärerna upptagna spørsmålet är endast en mindre del av den större frågan om dikningslagstiftningens lämpliga utformning under beaktande av dessa nya och väsentliga synpunkter. Dess lösning blir beroende av om den nuvarande rätten att dika kommer att inskränkas eller ej. Eftersträvansvärt synes emellertid vara att erhålla lagregler, som göra alla torrläggningsföretag, vare sig dikningar eller vattenavledningar, som äro knutna till samma avloppsvattendrag, solidariskt ansvariga för de skade-

verkningar vilka förorsakas av den större variation i avrinningen, som blir en följd av torrlägningsåtgärderna.

Den utredning, vartill förevarande motioner kan giva anledning, synes vara inbegripen i den varom riksdagen anhållit i sin skrivelse nr 370/54, låt vara att frågan nu betraktas under en något annan synvinkel. Enligt kollegiets mening finnes icke anledning betvivla, att frågan om pådikningen kommer att behandlas vid en sådan utredning. Det kan därför ifrågasättas om någon ny begäran om utredning är av behovet påkallad.

Lantbruksstyrelsen anför bland annat:

Det är i de flesta fall omöjligt vid planerandet av ett litet dikningsföretag att kunna beräkna den mycket obetydliga ökning av högvattenföringen i avloppen nedströms, som kan förorsakas av dikningens utförande. Det är för övrigt icke alltid säkert, att högvattenavrinningen ökar i ett vattendrag, därför att en dikning utföres inom nederbördsområdet. Under förutsättning emellertid att en oförutsedd skada kan påvisas nedströms efter ett torrlägningsföretags utförande, finns enligt vattenlagen möjlighet att utfå ersättning för sådan skada.

Vid utförandet under en viss tidrymd av ett flertal torrlägningsföretag inom ett nederbördsområde kanske man för vart och ett av dessa företag icke kan påvisa någon skada på marker längre ned i området. Den samfällda inverkan på högvattensavrinningen från dessa torrlägningsområden kan dock bli betydande. För reglering av den skada, som härigenom kan åsamkas nedanför liggande marker, finnas inga bestämmelser i vattenlagen. Inom ett vidsträckt nederbördsområde kunna skadorna vid de i områdets mynning belägna markerna bli av stor omfattning.

I detta sammanhang förtjänar framhållas, att även andra anläggningar än torrlägningsföretag kunna påverka avrinningen från ett markområde. Sålunda inverkar den växande tätbebyggelsen på så sätt, att avrinningen ökar genom utförandet av avloppsledningar, anläggandet av gator och vägar samt över huvud taget genom åtgärder, som komma vattnet att hastigt avrinna och minska avdunstningen.

Styrelsen uttalar slutligen, att den av riksdagen 1954 begärda utredningen lämpligen borde omfatta bland annat de frågor, som berördes i de nu föreliggande motionerna, varför styrelsen ville föreslå, att sagda frågor upptoges vid den nyssnämnda utredningen.

Riksförbundet Landsbygdens folk yttrar, att ändring av berörda regler i vattenlagen icke syntes kunna medföra någon fördel men att möjligheten att erhålla statsbidrag skulle medföra en förbättring, varför förbundet ansåge, att en utredning i sistnämnda avseende vore av värde.

Utskottet

Motionärerna anför till stöd för sin hemställan, att det under de senaste nederbördsrika åren icke sällan inträffat att lägre liggande markområden blivit helt översvämmade av vatten från ovanför belägna marker utan att ägare till de lägre områdena kunnat erhålla skadestånd av de högre liggande markernas ägare eller hjälp till att genom grävning av större diken

avleda den ökade vattenmängden. Vidare erinrar motionärerna om att odlingarna ofta kan vara äldst i de lägre liggande områdena och att dikningen i dessa områden från början varit tillräcklig för områdenas eget behov men att, sedan uppodlingen och dikningen fortskridit allt högre upp i nederbördsområdet och vattenavrinningen i följd därav ökat, faran för översvämning i de lägre liggande trakterna tilltagit och behov av utökad dikning därför uppstått för deras del. Såsom tänkbara utvägar till lösning av de sålunda uppkomna problemen har motionärerna anvisat ändring av dels vattenlagens regler i ämnet dels ock grunderna för beviljande av statsbidrag till torrlägningsföretag.

Vad angår vattenlagens regler om dikning och vattenavledning torde svårigheterna i de av motionärerna berörda avseendena vara att hänföra mindre till utformningen av reglerna i och för sig än till vanskligheten att vid tillämpningen i de enskilda fallen påvisa den inverkan ett torrlägningsföretag kan ha medfört för ett nedanför beläget område. I vad mån utsikter att åstadkomma säkrare bedömning härvidlag föreligger torde, såsom motionärerna även synes förutsätta, icke kunna avgöras utan en undersökning på bredare bas av torrlägningsföretags inverkan i förevarande hänseende. Jämväl för statsbidragsfrågans bedömning synes en dylik undersökning önskvärd.

I skrivelse den 24 november 1954 har riksdagen, efter hemställan av utskottet, hos Kungl. Maj:t anhållit om en allsidig undersökning rörande olika torrlägningsföretags återverkningar i skilda hänseenden. Utskottet har härvid i sitt av riksdagen godkända utlåtande hänvisat bland annat till den inverkan på vattenföringen i vattendragen, som de tid efter annan tillkommande torrlägningsföretagen kan ha, och till de skadeverkningar dessa företag kan medföra genom att nyttan av tidigare utförda dikningar minskas.

Såsom i flera remissyttranden framhålles lär sålunda den utredning, var till nu förevarande motioner skulle kunna föranleda, vara inbegripen i den nyssnämnda, av riksdagen år 1954 begärda undersökningen. Vid densamma torde således utredning kunna vinnas i de hänseenden motionärerna åsyftar.

På anförda skäl får utskottet hemställa,

att förevarande motioner I: 160 och II: 464 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 29 mars 1955

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Osvald, Albert Hermansson, Ivar Nilzon, Axel Jansson, Herbert Hermansson*, Ebbe Ohlsson, Boo och Erik Olsson*; samt

från andra kammaren: herrar Andersson i Löbbo, Nyberg, Levin, fru Torbrink, herrar Andersson i Ryggestad, Hansson i Skegrie* och Berggren.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.